

Informe sobre les zones humides valencianes

Autor: Comissió de les Ciències

Aprovació: Ple de 28 de setembre de 2007

Justificació

La pèrdua i degradació contínues de les zones humides és un problema que es dona a tot el món. Està directament relacionat amb la salut i el benestar humans i amb la preservació d'altres espècies, i és particularment important en els països més secs i menys desenvolupats, on, si la tendència actual es manté, pot assolir proporcions catastròfiques.

La Comissió de les Ciències del Consell Valencià de Cultura, sempre atenta a la situació mediambiental de la Comunitat Valenciana, va decidir interessar-se pel tema i per les mesures que cal prendre per a protegir i restaurar les nostres zones humides. El present document és el fruit de les seues reflexions.

Metodologia

En primer lloc, la Comissió de les Ciències va nomenar ponent el conseller Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles, autor de la proposta d'estudi. En la sessió del 8 de febrer del 2007, el ponent va aportar un text titulat "Proposta d'estudi sobre zones humides a la Comunitat Valenciana", que incloïa un pla d'estudis, una relació de possibles tècnics a consultar i un guió de l'informe a elaborar, a més d'una extensa documentació sobre zones humides, en la qual hi havia un "Informe sobre el llac de l'Albufera" emés pel mateix Consell Valencià de Cultura en 2005.

Cal dir que, a més de l'esmentat informe, el Consell Valencià de Cultura és autor d'altres documents relacionats amb el tema:

"Informe sobre el pantà de Tibi" (1991)

"Informe sobre el pantà d'Elx per a la seua possible declaració com a bé d'interés cultural" (2003)

"Informe sobre el territori i els seus paisatges" (2005)

"Informe sobre els espais boscosos de les riberes del Túria" (2006)

"Informe sobre alguns punts de la Llei 47/2004, de la Generalitat Valenciana, d'ordenació del territori i protecció del paisatge" (2007)

Es va redactar una carta d'invitació a possibles compareixents, en la qual se'ls demanava que informaren sobre:

- 1) La situació actual de les zones humides de la Comunitat Valenciana en el seu vessant ecològic, importància mediambiental, grau de protecció, accions de prevenció d'un possible deteriorament i necessitat de la preservació.
- 2) Legislació relativa al tema, competència legislativa, relació entre els diversos òrgans competents i possibles llacunes legislatives.
- 3) Les distintes accions locals, autonòmiques, nacionals i internacionals que s'estan aplicant per a preservar les zones humides de la nostra comunitat.
- 4) Els suggeriments que poden fer-se per a millorar l'estat actual.

Van comparéixer els següents experts:

–Soledad Martínez, directora general d'Ordenació del Territori, per a informar de la situació de les zones humides valencianes. Va comparéixer el 5 d'abril i va aportar un document titulat "Informe al Consell Valencià de Cultura de la situació de las Zonas Húmedas Catalogadas de la Comunitat Valenciana".

–Enrique Andreu Moliner, director del Servicio de Estudios de los Humedales Mediterráneos (SEHUMED). Va comparéixer el 10 de maig.

–Antonio Camacho González, professor d'Ecologia. Va comparéixer el 10 de maig.

Després de les compareixences, els membres de la comissió van examinar l'abundant material reunit, van debatre sobre el tema i van aportar els seus propis textos, en els quals es basa parcialment el present informe.

Relació d'aportacions escrites als debats de la comissió:

–Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles: "Proposta d'estudi sobre zones humides a la C. V".

–Vicent Álvarez: "Apunts sobre la legalitat en matèria de medi ambient". "Aportació d'una esmena d'adició".

–Ramon Lapiedra: "Relació no articulada de punts per a un possible informe sobre les nostres zones humides".

–Vicente Muñoz Puelles: "Justificación, metodología, definición y hechos".

Definició

Es consideren zones humides els marenys, les marjals, les torberes i aigües rases, ja siguen permanents o temporals, d'aigües mortes o vives, dolces o salobres, naturals o artificials. Es tracta, per tant, de llocs de transició entre ecosistemes terrestres i aquàtics que es caracteritzen per un nivell freàtic coincident amb la superfície o pròxim a ella, i també de llocs on el terreny es troba cobert, estacionalment o permanentment, per aigües poc profundes. Depenen de factors climàtics i estan en constant interrelació amb els éssers vius que els habiten.

Segons l'article 1 del Conveni de Ramsar (convenció sobre zones humides d'importància internacional que es va firmar a la ciutat de Ramsar (Iran) en 1971 i va entrar en vigor en 1975, es consideren zones humides "les extensions de marenys, pantans i torberes, o superfícies cobertes d'aigua, siga esta de règim natural o artificial, permanent o temporal, estancada o corrent, dolça, salobre o salada, incloses les extensions d'aigua marina la profunditat de les quals en marea baixa no excedisca de sis metres".

A més, en l'article 2 del Conveni s'estipula que els estats signataris podran incorporar a la llista de llocs Ramsar, Zones humides d'importància internacional, "les seues zones riberenques o costaneres adjacents, com també les illes o extensions d'aigua marina d'una profunditat superior als sis metres en marea baixa, quan es troben dins de la zona humida, i especialment quan tinguen importància com a hàbitat d'ocells aquàtics".

Este acord internacional és l'únic dels convenis moderns sobre el medi ambient que se centra en un ecosistema específic. Encara que en origen el seu objectiu principal era l'ús racional de les zones humides amb vista a la conservació dels ocells aquàtics, actualment la Convenció Ramsar reconeix la importància fonamental d'estos ecosistemes per a la conservació global i l'ús sostenible de la biodiversitat, amb importants funcions (la regulació de la fase continental del cicle hidrològic, la recàrrega d'aqüífers, l'estabilització del clima local), valors (recursos biològics, pesqueries, subministrament d'aigua) i atributs (refugi de diversitat biològica, patrimoni cultural, usos tradicionals).

Situació actual

El principal objectiu de la Convenció Ramsar, els països signataris de la qual es reunixen cada tres anys, és «*la conservació i l'ús racional de les zones humides per*

mitjà d'accions locals, regionals i nacionals i gràcies a la cooperació internacional, com a contribució a l'èxit d'un desenvolupament sostenible en tot el món». Actualment, la llista Ramsar de zones humides d'importància internacional inclou uns 1.590 llocs o "llocs Ramsar", els quals cobrixen una àrea de quasi 134 milions d'hectàrees.

Convé constatar que, després de la publicació de la Llei 11/1994 d'espais naturals protegits de la Comunitat Valenciana, s'ha estat generant un nivell superior de protecció, tant pel que fa a zones humides com a altres espais. Cada espai, en este cas la zona humida corresponent, té assignat un nivell de protecció específic en funció de la figura o categoria a la qual s'assimila.

A la Comunitat Valenciana hi ha sis Llocs Ramsar: Prat de Cabanes-Torreblanca, Albufera de València, Marjal Pego-Oliva, Salines de Santa Pola, Fondo d'Elx/ Crevillent i llacunes de la Mata-Torrevel·la.

Hi ha també 26 Llocs d'Interés Comunitari (LIC) o Zones d'Espacial Protecció per a Ocells (ZEPA, per les sigles en castellà), segons les Directives Europees d'Hàbitats i Espècies.

48 zones humides de la Comunitat Valenciana formen part de l'Inventario Nacional de Humedales de España, coordinat pel Ministerio de Medio Ambiente.

S'estima que, fa uns 2.000 anys, els aiguamolls suposaven el 12% de la superfície emergida del planeta, mentre que en l'actualitat esta xifra s'ha reduït al 6,4%. A Espanya es calcula que durant els últims 200 anys han perdut el 60% de la seua extensió. Durant el període comprés entre les dècades dels 50 i els 70, el més fatídic per a les zones humides espanyoles, se'n van eliminar alguns de gran extensió, com les llacunes de La Janda (Cadis), La Nava (Palència) o Antela (Orense).

I és que, històricament, les zones humides han estat poc valorades. Durant molt de temps es va considerar que eliminar-les era contribuir al progrés. Es recuperaven terres per a l'agricultura i per a altres usos, com l'edificació, i es creia que la seua desaparició faria disminuir els riscos d'inundacions. El fet que actuaren com a focus de paludisme, una malaltia eradicada d'Espanya en els anys 60, va ser un altre motiu per a aterrar-les.

Certes zones humides s'han convertit en albellons d'aigües residuals o de residus industrials. D'altra banda, les associacions ecologistes avisen que el canvi climàtic transformarà algunes zones humides permanents en estacionals, o les farà desaparèixer del tot.

Ara, gràcies als estudis científics, veiem els aiguamolls amb uns altres ulls. Sabem que són molt importants per a obtenir aigua potable a llarg termini, i que purifiquen les aigües per mitjà de la retenció de nutrients, sediments i contaminants. Quan l'aigua passa d'un aiguamoll a un aqüífer subterrani, es renova el cabal que fluïx per davall terra. Part del llit subterrani aflorarà després a la superfície en una altra zona humida, com a descàrrega d'aigua subterrània, i així continuarà el cicle.

També sabem que les zones humides regulen els cabals, fent de dipòsits que protegeixen de lesavingudes d'aigua i, a diferència del que es creia en un altre temps, controlant les inundacions. Contribuïxen fins i tot a estabilitzar i suavitzar les condicions climàtiques locals, particularment pluges i temperatura. Emmagatzemen gran quantitat de carboni, que d'una altra manera passaria a l'atmosfera i incrementaria l'efecte hivernacle.

Són rics en biodiversitat, ja que alberguen un gran nombre d'éssers vius, molts d'ells importants per a la pesca i l'agricultura; per exemple, són l'hàbitat natural d'un dels principals cereals alimentaris, l'arròs, la majoria de les varietats del qual es cultiven en aiguamolls modificats per l'home, però respectuosos amb l'entorn.

A més, les zones humides formen part essencial del nostre patrimoni cultural i paisatgístic, i contribuïxen al manteniment de les tradicions lligades al seu ús, com la navegació i l'artesanía de vímets i joncs. Oferixen, en fi, enormes possibilitats de recreació i turisme.

Estos valors, tant ecològics com productius, mereixen una estratègia de conservació que possibilita la seua perdurabilitat al llarg del temps, amb unes taxes d'explotació que garantisquen la renovació dels recursos naturals. Òbviament, el respecte de les zones humides i el consum raonable d'aigua no és una tasca exclusiva de científics i dels responsables polítics, sinó que ens obliga a tots.

Recomanacions

1.- En els últims anys s'han fet progressos notables en la protecció legal de les nostres zones humides, a l'empara de la Constitució Espanyola i de disposicions normatives de la Generalitat Valenciana, del Govern Espanyol i de la UE. Al mateix temps, ha augmentat la percepció social de la necessitat de preservar estes zones, i l'Administració ha emprés determinades actuacions positives de catalogació, protecció i regeneració. No obstant això, la pressió de l'acció humana de qualsevol tipus –però especialment la pressió urbanitzadora— sobre estos espais fa que la seua pervivència i la seua qualitat estiguen hui tan amenaçades o més que mai. Per això, cal que l'Administració autonòmica i l'estatal s'esforcen a fi que les mesures proteccionistes i de foment que s'han dissenyat i s'han aplicat últimament, i les que es puguen i hagen de dissenyar i aplicar en el futur, es complementen amb un seguiment exigent per tal de fer-les efectives.

2.- Sobre les nostres zones humides tenen competències la Generalitat Valenciana, l'Estat (Ministerio del Medio Ambiente, confederacions hidrogràfiques,), els mateixos ajuntaments i, en el terreny normatiu, la Unió Europea. És necessari, per tant, que les diferents administracions dialoguen i es coordinen entre si a fi d'aconseguir la màxima eficàcia.

De forma pareguda, en cada cas d'entitat s'haurien de constituir comissions estables de tècnics i d'usuaris que informaren sobre la situació, els problemes, i les actuacions necessàries, de manera que del treball i de les recomanacions d'estes comissions quede constància formal. Es recomana que s'institucionalitzen i es regulen estes comissions.

3.- S'hauria de completar i actualitzar permanentment el catàleg de zones humides del nostre territori, recopilatori de les dades científiques i tècniques existents. Per a aconseguir-ho, només caldria consultar i creuar les bases de dades de què disposen organismes públics com ara les universitats, les confederacions hidrogràfiques i la mateixa Generalitat. Després, s'hauria d'estendre la protecció des de les zones que ja figuren en l'actual catàleg de zones humides protegides a les noves zones incloses en el catàleg general que es proposa elaborar.

4.- Al mateix temps, s'hauria d'aconseguir que algunes d'estes zones, d'un interès especial, les quals, per causa de la seua extensió reduïda, no estan emparades per l'actual directiva comunitària marc d'aigües, passen a ser considerades en una directiva menys restrictiva. S'ha de comprendre que la semiaridesa del nostre

territori no permet sovint la formació de grans llacunes, sense que això signifiqui que les reduïdes formacions humides existents no tinguen interès. La Generalitat Valenciana i el Govern Espanyol haurien de sol·licitar la modificació a les instàncies comunitàries pertinents.

5.- La preservació, la bona salut, i encara la regeneració, de qualsevol sistema ecològic, i en particular d'una zona humida, depén en gran manera d'una bona connexió amb el seu entorn més o menys immediat. Per això és necessari que la protecció que es vol dispensar a les nostres zones humides tinga en compte tot l'entorn sobre el qual s'ha actuar a fi de garantir en la pràctica la conservació i la bona salut de cada zona humida.

En este sentit, pareix especialment oportú reclamar l'aplicació sense demora de les previsions contingudes en la Llei 4/2004 de la Generalitat Valenciana d'ordenació del territori i de protecció del paisatge. En particular, el disseny i l'aplicació dels plans d'acció territorial previstos en l'article 56 i següents de la Llei, segons l'estratègia a què obliga l'article 37, d'acord amb els objectius definits en l'article segon.

6.- Els plans generals d'ordenació urbana han d'estar d'acord amb la protecció acordada a les nostres zones humides, tant pel que fa a les zones protegides abans de l'aprovació d'estos plans, com pel que fa a aquelles altres zones la protecció de les quals s'haja aprovat posteriorment.

7.- En tots els casos, i en particular en el de l'Albufera de València, s'ha de garantir que les aportacions artificials d'aigua hagen passat per un tractament terciari de depuració, i encara d'un filtrat verd posterior que elimine els compostos de nitrogen i fòsfor, agents d'una eutrofització de les aigües estancades que cal evitar.

8.- Caldria investigar científicament la possible aplicació de processos biològics a la descontaminació dels sediments contaminats que afecten zones humides com l'Albufera.

9.- Amb molta freqüència, les nostres zones humides protegides acumulen deixalles de qualsevol tipus, provinents d'abocaments incontrolats de residus industrials o de la construcció, o en forma d'envasos i trastos diversos, generalment de plàstic, provinents en part de pràctiques agrícoles sobre la mateixa zona, o sobre el seu entorn, i en part de la negligència dels visitants. La visió que en resulta convida a relaxar les actituds respectuoses amb el medi ambient de les persones que

treballen en estos paratges o que els visiten, i a empitjorar així la situació. L'aspecte de les nostres zones humides milloraria ostensiblement, i l'educació general de la ciutadania en una nova cultura de la sostenibilitat es veuria molt facilitada, si s'aplicara una política oportuna de vigilància, de dissuasió, i de neteja. Una neteja que hauria de començar amb accions inicials de xoc, i passar després a ser ordinària. Ací, el paper dels ajuntaments és fonamental. En alguns casos, podria considerar-se la possible col·locació de contenidors per a depositar les deixalles, sempre que foren compatibles amb la conservació de la zona humida.

10.- Un altre element a tenir present és l'extensió penal de les responsabilitats mediambientals. La reforma del Codi Penal de 2003 ha obert més les possibilitats d'actuació contra actes com els abocaments, aterraments, o depòsits de residus en aigües terrestres (art. 325 C. P.), i fa referència a delictes com els abocaments de residus perillosos, i als danys greus fets als espais naturals protegits. L'existència de normes penals aplicables a les agressions a les zones humides pot representar un instrument dissuasori i de castic exemplar.

11.- Convindria traslladar este informe el Govern valencià, al Govern espanyol, a les confederacions hidrogràfiques dels rius Segura, Xúquer i Ebre, a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, a les organitzacions agràries valencianes i als tècnics que han comparegut davant de la comissió per a assessorar-la sobre el tema.